

Els escenaris de futur de l'economia i la indústria valenci autèntica cruïlla

VICENT SOLER Catedràtic d'economia aplicada de la Universitat de València



Els canvis pregons dels escenaris econòmics mundials i de l'entorn espanyol i europeu mateix —que s'expliquen en altres articles d'aquest mateix exemplar de Nexe que teniu a les mans— obliguen a reconsiderar les pautes d'èxit d'estratègia empresarial i de creixement econòmic que el nostre país ha viscut en els darrers quaranta anys. La reconsideració és obligada perquè, com veurem, l'èxit del passat esdevé vulnerabilitat de futur.

Els canvis es configuren, fonamentalment, per la intensificació del fenomen de la globalització¹, l'aprofundiment i l'ampliació de la unió econòmica i monetària europea i la multiplicació de noves tecnologies, particularment de les TIC (tecnologies de la informació i la comunicació), la nanotecnologia i la genètica, l'anomenada nova economia o, també, *economia de la informació* o *del coneixement*.

Evidentment, quan parlem de nous escenaris hi hem d'incloure les creixents sensibilitats socials sobre els impactes mediambientals de totes les activitats humanes i, particularment, de les econòmiques, perquè cada dia es fa més difícil entendre el creixement només en la vessant estrictament econòmica i cal fer-ho, doncs, també en la del consum de recursos naturals escassos —particularment, el territori i l'aigua— i de la generació de residus.

Estem funcionant a la vella manera, és a dir, amb processos productius intensius en treball no qualificat, de baix cost unitari, però també de baixa productivitat.

L'èxit del passat es pot comprovar en palesar que, des de 1959 —any històric per haver-se aprovat l'anomenat *Pla d'Estabilització*, que féu afluir l'intervencionisme de l'estat en l'economia espanyola i l'obrí a l'exterior—, el valor del PIB real (la magnitud que mesura l'activitat econòmica d'un país) valencià s'ha multiplicat per més de 6 i hem convergit amb els nivells de vida europeus en un 15%, que és molt.

Com assenyàvem adés, però, els avantatges competitius del passat que expliquen aquest dinamisme valencià —competir en processos productius intensius en treball no qualificat, perquè el cost del treball era relativament barat—, amaguen en el moment present debilitats i amenaces. Perquè, si de salaris baixos es tractava, pensem que actualment un salari valencià mitjà de 12 dòlars, és de 3 dòlars a Polònia i de 0,80 a la Xina.

No debades, doncs, podem parlar del caràcter obsolet d'aquest model de creixement. Els valencians ens trobem, per tant, en una autèntica cruïlla². Fins i tot si les aparences —conjunturals— no ho diuen³.

Unes aparences sustentades en el fet que estem en una llarga fase positiva del cicle econòmic general que fa que,

des de 1994, l'economia valenciana cresca. Àdhuc més que l'espanyola fins al 2002, ja que, segons l'INE, en termes reals, entre 1995 i 2002, el creixement valencià fou del 29,8%, mentre que l'espanyol fou del 25,5%.

Cal saber, però, que d'aquesta taxa de creixement econòmic valencià, un 26,6% és imputable a l'*augment del nombre de treballadors ocupats* (molt major que a Espanya, on fou del 20,8%) i, per tant, que la *millora de la productivitat* només explica el 3,9% restant (molt menor que a Espanya, on fou del 5,2%). Aquesta exigua millora de la productivitat encara és més feble en el cas del sector industrial, en què es quedà tan sols en un 1,4% (molt menor que el 6,1% de la indústria espanyola).

Així doncs, tot fa pensar que estem funcionant a la vella manera, és a dir, amb processos productius intensius en treball no qualificat, de baix cost unitari, però també de baixa productivitat —utilitzant, doncs, tecnologies “madures” en el millor dels casos—, sobre la base, sovint, de mà d'obra procedent de les noves onades immigratòries de fora i de dins de la Unió Europea ampliada. En altres paraules, no s'ha creat el cercle virtuós de créixer tot creant llocs de treball, però llocs de treball de qualitat.

Les coses, a més, han anat a pitjor des del 2002. Des d'aquell any, l'economia valenciana creix per sota de la mitjana espanyola, de manera que estem perdent pes relatiu: si el 2002 l'economia valenciana suposava 9,8% de l'espanyola, el 2005 ha baixat al 9,6%, segons la *Comptabilitat Regional* de l'INE. De fet, durant aquest darrer any el creixement fou del 3%, quatre dècimes per sota de la mitjana espanyola.

És significatiu que les nostres vendes exteriors, la nostra *competitivitat exterior*, haja disminuït en els darrers anys en un 4,9%, en termes interanuals, i que les balances comercials de molts dels nostres sectors tradicionals tinguen ara signe negatiu, una situació sense precedents.

Cal tindre en compte que cada dia hi ha menys activitats econòmiques aixoplugades de la competència exterior, tant per la major llibertat de comerç, com per la reducció dels costos de transport i per l'accessibilitat creixent als coneixements tecnològics. No debades, els processos de *relocalització* (o *deslocalització*) d'activitats cap a l'Europa de l'Est i el Sud-est Asiàtic són el nostre pa de cada dia, en aquest irreversible procés de *globalització* que estem vivint.



La dinàmica de la construcció té un gran impacte ambiental i genera una gran insolidaritat intergeneracional.

En termes de productivitat, les xifres són encara més preocupants perquè en aquests tres anys el seu creixement ha arribat a ser negatiu (-0,3%), encara més baix que el baix creixement espanyol (0,5%), segons l'INE. Més preocupants si comptem que, segons el Banc d'Espanya, la productivitat relativa de l'economia espanyola respecte de la de la UE-15 ha seguit una senda de divergència molt severa: el 2002 era el 95,1% de la mitjana europea i el 2005 ha baixat al 92,1%.

Per tant, el factor que explica l'actual creixement econòmic és l'augment de l'ocupació (de 1.873.000 de llocs de treball el 2002 a 2.037.000 el 2005). Un patró de creixement ben distint al de les dècades anteriors, quan l'augment prevalent era el de la productivitat.

Aquest nou patró de creixement encara dota de més vulnerabilitat el nostre futur perquè, en els escenaris econòmics globalitzats, el factor bàsic per a assegurar la *competitivitat* és el creixement de la productivitat, com també és el factor decisiu per a controlar la inflació diferencial en espais d'estabilitat macroeconòmica i de moneda única, com ara l'Europa de l'euro.

Finalment, cal afegir que aquest baix creixement de la productivitat també incideix en la pèrdua de nivell relatiu de renda per càpita dels valencians, malgrat que la taxa d'ocupació siga una mica més alta que l'espanyola: 53,5% sobre 52,1%, l'any 2005. Tant és així que, si el 2002 el nivell de renda per càpita era del 95,5% de la mitjana espanyola, el 2005 havia baixat al 91,5%.

Un creixement esbiaixat per la construcció

Una vegada dit això, hauríem d'afegir que és el consum intern i, fonamentalment, el sector de la construcció el que està tirant de l'economia, en lloc de fer-ho la inversió en capital i el sector exterior, que serien bases més fermes. No és una lògica singular en el context espanyol, és veritat, però sí que té un to més accentuat.

Perquè sí, efectivament, el creixement econòmic a Espanya se sustenta des de fa temps, i en bona part, en la dinàmica del sector de la construcció (un sector que va créixer un 37,5% en el període 1995-2002), en el cas valencià la situació és totalment exagerada, perquè el creixement d'aquest sector en aquest mateix període fou del 62,7%. No cal dir



© Agència Valenciana de Turisme

que aquest dinamisme no ha disminuït després del 2002. En termes de taxes de variació de volum d'activitat (una nova magnitud que l'INE utilitza per a les comparacions intertemporals) i, prenent com a any base el 2000, el 2002 la taxa encadenada de creixement per al sector de la construcció era ja del 113,8%, però el 2005 havia assolit el 132%.

Un creixement que aconsegueix dissimular situacions molt difícils en altres sectors com el de la indústria que, si bé el 2002 tenia una taxa de 103,1%, el 2005 s'havia reduït a només el 98,2%. O el del sector agrari, que ha continuat perdent pes a l'economia valenciana fins a arribar a representar, l'any 2005, un escàs 2,3%, segons l'INE⁴.

No és el cas, però, dels *serveis de mercat* (els no públics), que han conti-

nuat creixent fins a marcar una taxa encadenada de 119% el 2005. Així doncs, la construcció i els serveis de mercat no qualificats (bàsicament hostaleria) han pogut absorbir una bona part dels aturats que estan creant els sectors en dificultats i que seria motiu, altrament, de greus conflictes socials.

Que siga el sector de la construcció —de la construcció residencial bàsicament, no d'infraestructures productives— el que tire principalment del conjunt de l'economia augmenta, si més no, la vulnerabilitat del creixement econòmic general a llarg termini, ja que és un sector que, en gran part, està a expenses del que esdevinga en els mercats financers —concretament quant als tipus d'interés, ara molt baixos, o les cotitzacions borsàries, per exemple— i,

per tant, en les destinacions alternatives de l'estalvi familiar i empresarial.

Alhora, la dinàmica de la construcció té un gran impacte ambiental i genera una gran insolidaritat intergeneracional, perquè exigeix no només un alt consum d'un recurs escàs com l'aigua, sinó també d'un altre d'absolutament limitat: el territori⁵, un recurs del qual ja no disposaran lliurement les pròximes generacions de valencians⁶.

D'altra banda, les inversions en aquest sector tenen un alt cost d'opunitat. El de les inversions que no es fan en els sectors productius *tradicionals* i, fins i tot, en els sectors *emergents* de noves tecnologies. Inversions, sobretot, en R+D+I (recerca, desenvolupament d'aquesta i innovació tecnològica en les empreses). Cal recordar,

En termes de productivitat, les xifres són encara més preocupants perquè en aquests tres anys el seu creixement ha arribat a ser negatiu.

a més, que el sector de la construcció no és, per si mateix, un sector de gran empenta d'innovació tecnològica i, consegüentment, de gran capacitat per a augmentar la seua productivitat i, derivadament, la productivitat agregada del conjunt de l'economia.

Tot plegat, el resultat és que podem constatar que les inversions en R+D+I en l'economia valenciana són insuficients perquè, per exemple, el 2003, la despesa en aquest camp, en termes de PIB, fou només del 0,87%, per sota de l'1,10% espanyol i, per descomptat, de l'1,9% europeu.

Aquesta amputació dels recursos per a la innovació tecnològica posa l'economia valenciana entre els peus dels cavalls, als nous escenaris econòmics mundials, i n'afavoreix la satel·lització respecte de les economies pròximes més qualificades en capital humà i tecnològic, particularment, la madrilenya.

Una satel·lització que es veurà afavorida com més es facilite l'accessibilitat interurbana, sempre benvinguda, d'altra banda. És el cas de l'AVE Madrid-País Valencià que augmentarà aquesta condició subalternativa de l'economia valenciana: els llocs de treball qualificats restaran a Madrid i augmentaran els de treball menys qualificat a la nostra terra, lligats a l'activitat turística i de transports.

Sembla, però, que hi ha agents econòmics i socials valencians que estan a gust amb aquest paper subaltern de platja i port de Madrid.

En tot cas, aquest protagonisme de la construcció té uns efectes directes i indirectes tan grans sobre el conjunt de l'economia i l'ocupació que fan del tot inconvenient un canvi abrupte del patró de creixement. Més aviat, seria molt més convenient un aterratge suau de l'activitat constructora, per evitar col·lapses indesitjats en l'activitat econòmica general.

El *miracle* vindria del fet que els beneficis extraordinaris obtinguts en les activitats immobiliàries i de la construcció pogueren trobar progressivament el camí de la diversificació inversora, cap a determinats sectors industrials i de terciari avançat, que generen alt valor afegit, inclosos, per descomptat, els sectors de la "nova economia".

L'única eixida viable de la cruïlla

Si més no, aquesta és l'única eixida viable de la cruïlla econòmica en què ens trobem, perquè ja no és possible mantenir la nostra estratègia competitiva basada en la utilització intensiva de treball no qualificat i mal pagat. Per contra, l'única estratègia viable ha de

centrar-se en l'*increment de la competitivitat*, amb l'eina bàsica de la *millora constant de la productivitat*.

Això significa abandonar l'estratègia empresarial, reeixida en el passat, de competir només mitjançant els preus i assumir la de competir a través de la diferenciació vertical dels processos productius —implementant games altes de productes— i l'horitzontal del producte —implementant-ne la varietat—, que caracteritza el comerç *intraindustrial* que es dona entre els països avançats.

Tot això fa previsible una seriosa *reestructuració de les activitats econòmiques* i, fins i tot, haver de deixar de produir allò que ja no té eixida, buscar constantment noves oportunitats en els mercats —perquè qui no pedaleja cau de la bicicleta— i, naturalment, fer del fenomen de la *relocalització* quelcom buscat i no patit, mitjançant la *internacionalització* de l'empresa⁷.

En altres paraules, el repte es troba bàsicament en el si de l'empresa i en l'entorn d'aquesta. Dins de l'empresa cal reorganitzar la gestió, per augmentar-ne l'eficiència i l'adequació als nínxols de mercat més convenients. Per aconseguir-ho, s'ha d'incrementar el *capital físic* —i afavorir la mecanització—, el *capital tecnològic*⁸ —amb màquines innovadores o amb intangibles de qua-



Encara som a temps d'impedir que el nostre país acabe sent bàsicament un país de cambrers i de ciment pertot arreu.

litat que poden obtindre's mitjançant l'externalització de serveis— i el *capital humà* —tenim una atenció educativa i sanitària per davall de la mitjana espanyola— sense desatendre, és clar, els aspectes logístics i comercials, per tal de, tot plegat, prestigiar i singularitzar la marca en els nostres productes⁹.

Però, amb un teixit d'unitats productives conformat bàsicament per les pimes (petites i mitjanes empreses) i per, fins i tot, *microempreses*, aquest canvi d'estratègia d'avantatges competitiu serà molt més difícil de fer, si l'*entorn* no hi juga algun paper coadjuvant. Un *entorn* que abasta des de les polítiques d'estabilitat macroeconòmica del Banc Central Europeu fins a la creació d'incentius adients per a propiciar el canvi en cada situació concreta i que són responsabilitat de les administracions públiques més pròximes, principalment, de la Generalitat¹⁰.

Incentius que passen prèviament per augmentar la dimensió empresarial i la cooperació interempresarial. Ni una cosa ni l'altra formen part, encara, de la cultura hegemònica en el nostre empresariat que, de manera miop, veu més rivalitat en un veí de polígon industrial que en els milers de competidors asiàtics. De fet, moltes de les tasques empresarials que

cal emprendre no seran possibles sense aprovar aquesta assignatura d'incorporar economies d'escala.

En tot cas, per a millorar l'*entorn* paga la pena destacar, entre d'altres, les següents tasques: potenciació del *Sistema Valencià d'Innovació* (xarxa d'instituts tecnològics i afins, universitats i empreses), de la *Borsa de Valors*, per a millorar el finançament empresarial mitjançant un mercat secundari per a *pimes*; de la *Fira de Mostres*, per a ampliar el ventall d'estratègies comercials de les empreses; del *port intercontinental* de València, que ha de comptar amb una estratègia conjunta de *rivalitat cooperativa* amb els altres grans ports mediterranis, i en especial amb el de Barcelona, per a esdevenir centres de transport intermodal de referència amb el comerç asiàtic; de les *infraestructures* viàries en general i, en particular, del doble *corredor ferroviari del Mediterrani*, amb ample europeu per a mercaderies i per a viatgers, per a substituir una bona part del transport en camions i respondre millor, així, al repte del Protocol de Kyoto i per a lligar millor l'estratègia portuària intermodal conjunta cara a Europa; i dels *Districtes Industrials* existents del taulell, el joguet, el tèxtil, el calçat, el moble, etc., per a conrear les



© Main Imagen Global Corporativa, S.A. Cedida per: Autoridad Portuaria de Valencia

economies externes que s'hi poden generar per a les nostres *pimes*.

En suma, tot i que hem de reconèixer que s'han perdut uns anys molt bons per al canvi —els darrers deu anys, quan el cicle ha estat expansiu—, encara som a temps d'impedir que el nostre país acabe sent bàsicament un país de cambrers i de ciment pertot arreu, de

turisme residencial de sol i platja massificat. Una economia subalterna, en definitiva, que, a més, en tant que crea la temptació permanent dels diners fàcils per la promoció immobiliària que comporta, pot malmetre un dels actius més preats que tenim: una cultura empresarial d'emprenedors, dificultosament arrelada en la societat.

Amb la convicció, però, que una economia sense indústria competitiva ni serveis qualificats viu en precari i satel·litzada, hem de persuadir-nos tots que cal canviar el model de creixement econòmic i involucrar el màxim possible d'agents econòmics i socials valencians per a eixir ben parats de la cruïlla en què ens trobem.

¹ Antuñano, I. i Jordan, J.M. (2004): "Globalización económica: una perspectiva valenciana", a Honrubia, J. (ed.): *Globalización y desarrollo local. Una perspectiva valenciana*, PUV (Publicacions de la Universitat de València), València, pàgs. 27-44. També té molt d'interès el llibre Jordan, J.M. (2006): *Entre global i local passant per Europa i la Mediterrània*, PUV, València.

² Soler, V. (2004): "Introducció", DDAA: *València, un país també en una cruïlla econòmica*, Revista Serra d'Or, 533.

³ Soler, V. (2004): "Creixement i canvi estructural", a Soler, V. (ed.): *Economia espanyola i del País Valencià*, Publicacions de la Universitat de València (PUV), València, p. 46.

⁴ Per a entendre l'intens procés de desagrarització des dels anys seixanta, vegeu Honrubia, J. (2004): "El sector agrari", a *Ibidem*, p. 265.

⁵ Reflexions ben sucoses respecte d'això es poden trobar a Boira, J.V., Romero, J. i Sorribes, J. (2005): "¿Qué modelo territorial? Apuntes para un debate inaplazable", a Romero, J. i Alberola, M. (ed.): *Los límites del territorio. El País Valenciano en la encrucijada*, PUV, València, pàgs. 309-325.

⁶ Amb la complicitat de molts propietaris agraris que pràcticament es veuen impel·lits a desitjar que el seu hort de tarongers o el seu camp de carxofes acabe sent un solar, per falta de polítiques solvents de racionalització del món rural, en el marc de les noves directrius de la PAC, la Política Agrària Comuna de la UE.

⁷ "En la nostra opinió, les empreses han d'actuar en els mercats oberts, però hi ha moltes formes d'internacionalització i no totes les empreses poden fer-ho eficaçment... A nosaltres de la deslocalització productiva ens preocupa particularment l'ocupació, la defensa de les condicions i normes bàsiques la-

borals, la qualificació i l'aprofitament d'allò que convencionalment s'anomena *capital humà*" (Sifre, J. (2005): "Indústria i economia valenciana: perspectives de futur", a *I Jornada Ernest Lluch d'economia valenciana*, Alacant, 11 de novembre.

⁸ Reig, E. i López Estornell, M. (2004): "Capital físic i capital tecnològic", a Soler, V. (ed.): *Economia espanyola i del País Valencià*, Publicacions de la Universitat de València (PUV), València, p. 175.

⁹ La part *soft* de la tecnologia —basada en l'ús intensiu de TIC i de capital humà— hi pot jugar un paper crucial. García, F. (2005): "Indústria i economia valenciana: problemes i perspectives", a *I Jornada Ernest Lluch d'economia valenciana*, Alacant, 11 de novembre.

¹⁰ Recuenco, R. (2005): "Necessitat d'una política industrial valenciana", a *I Jornada Ernest Lluch d'economia valenciana*, Alacant, 11 de novembre.